

Az Európai Unió
Tanácsa

Brüsszel, 2019. március 18.
(OR. en)

6337/19

COHOM 20
CFSP/PESC 119
CONUN 13
DEVGEM 25
FREMP 19

AZ ELJÁRÁS EREDMÉNYE

Küldi:	a Tanács Főtitkársága
Dátum:	2019. március 18.
Címzett:	a delegációk
Előző dok. sz.:	6118/19
Tárgy:	Az EU emberi jogi iránymutatásai a megkülönböztetésmentesség elvének a külső tevékenysége keretében való érvényesítéséről

Mellékelten továbbítjuk a delegációknak „Az EU emberi jogi iránymutatásai a megkülönböztetésmentesség elvének a külső tevékenysége keretében való érvényesítéséről” című dokumentumot, amelyet a Tanács a 2019. március 18-i 3681. ülésén fogadott el.

**Az EU emberi jogi iránymutatásai a megkülönböztetésmentesség elvének a külső
tevékenysége keretében való érvényesítéséről**

Tartalom

1. Mi minősül megkülönböztetésnek?	5
1.1. Fogalmak a megkülönböztetésmentesség területén.....	8
2. A megkülönböztetés elleni küzdelem módja – a megkülönböztetés megelőzése és tilalma	12
3. Operatív iránymutatások.....	18
3.1. A megkülönböztetés problémájának megoldása kétoldalú együttműködés és párbeszéd révén	20
3.2. A megkülönböztetés kezelése az uniós fejlesztési együttműködés és humanitárius segítségnyújtás keretében	25
3.3. A megkülönböztetés kezelése multilaterális együttműködés keretében	29
3.4. A megkülönböztetés kezelése a civil társadalmi törekvések támogatásával	31
4. A megkülönböztetés tilalmára vonatkozó uniós emberi jogi iránymutatások nyomon követése és felülvizsgálata	33
I. MELLÉKLET: A megkülönböztetés megszüntetése szempontjából különösen releváns nemzetközi emberi jogi eszközök, (az ILO) nemzetközi munkajogi eszközei és humanitárius jogi eszközök.....	34
II. MELLÉKLET: További információk: az EU, valamint az uniós intézmények és ügynökségek, továbbá nemzetközi és regionális szervezetek honlapjai.....	36

Bevezetés

A megkülönböztetés tilalma az emberi jogok nemzetközi jogának egyik legfontosabb alapelve. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1948. évi párizsi elfogadása óta ezt az elvet tovább hangsúlyozták az azóta kidolgozott emberi jogi okmányok, amelyek beépültek a világ legtöbb országának nemzeti jogába. Az Európai Unió alapító szerződéseiben¹, az Európai Unió Alapjogi Chartájában² és az Emberi Jogok Európai Egyezményében is központi alapelv a megkülönböztetés tilalma.

Annak ellenére, hogy az emberi jogok nemzetközi joga egyértelműen tiltja a megkülönböztetést, továbbra is emberek milliói szembesülnek e jelenséggel, aminek következtében nem érvényesíthetik maradéktalanul emberi jogait és nem teljesehetnek ki mint a társadalom egyenlő és tevékeny tagjai. A megkülönböztetés társadalmi feszültségekhez, erőszakhoz, konfliktusokhoz és kényszerű lakóhelyelhagyáshoz vezethet. A drámai emberi következményeken felül a megkülönböztetés hatalmas gazdasági árat is követel: a szegénység és az esélyek elvesztése nemcsak egyes embereket és családokat, hanem társadalmak egészét is sújtják. Mivel a megkülönböztetés tilalma az Európai Unió (EU) alapját képező egyik központi alapelv, az EU mélyen elkötelezett a megkülönböztetés minden formája elleni küzdelem iránt, saját határain belül és a nagyvilágban egyaránt.

¹ Idézetek az Európai Unióról szóló szerződésből (EUSZ) és az Európai Unió működéséről szóló szerződésből (EUMSZ): a) Az EUSZ 2. cikke: „Az Unió **az emberi méltóság tiszteletben tartása**, a szabadság, a demokrácia, **az egyenlőség**, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – **ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait** – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a **megkülönböztetés tilalma**, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.” b) Az EUSZ 3. cikkének (3) bekezdése: „Az Unió egy belső piacot hoz létre. Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást. **Az Unió küzd a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés ellen, és előmozdítja a társadalmi igazságosságot és védelmet, a nők és férfiak közötti egyenlőséget**, a nemzedékek közötti szolidaritást és a gyermekek jogainak védelmét. Előmozdítja a gazdasági, a társadalmi és a területi kohéziót, valamint a tagállamok közötti szolidaritást. Az Unió tiszteletben tartja saját kulturális és nyelvi sokféleségét, továbbá biztosítja Európa kulturális örökségének megőrzését és további gyarapítását.” c) Az EUMSZ 10. cikke: „Politikai és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió küzd mindenfajta nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékonyságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen.”

² A Charta az összes uniós tagállamra alkalmazandó az uniós jog alkalmazása során, valamint az összes uniós intézményre és szervre tevékenységük egésze során.

A megkülönböztetés minden formája elleni küzdelem az emberi jogokra és a demokráciára vonatkozó 2012. évi uniós stratégiai keretben³ is mint uniós prioritás szerepel. Az EU 2015–2019-es időszakra szóló cselekvési terve előírja, hogy az EU dolgozzon ki eszközöket a megkülönböztetésmentesség területén.

Ezek a megkülönböztetésmentességre vonatkozó uniós emberi jogi iránymutatások egyfelől az emberi jogokra és a demokráciára vonatkozó uniós cselekvési terv végrehajtásának eszközeként szolgálnak, másfelől „a fejlesztés jogalapú, az összes emberi jogra kiterjedő uniós megközelítése” összefüggésében kiegészítik az Európai Bizottságnak a fejlesztési együttműködést célzó operatív eszközeit.

A megkülönböztetés elleni küzdelem horizontális célkitűzés is. E tekintetben példaként említhető az EU általános vámkedvezmény-rendszere (GSP). A GSP egyoldalú kereskedelmi előnyökkel szolgál a kiszolgáltatott helyzetű fejlődő országok, többek között a legkevésbé fejlett országok számára, amelyek „a fegyver kivételével mindent” szabály betartása mellett szinte teljes hozzáféréssel rendelkeznek az EU piacához. Az EU GSP-rendelete értelmében tiszteletben kell tartani az alapvető nemzetközi emberi jogi és munkaügyi egyezményekben rögzített alapelveket. Idetartozik többek között a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (1965); a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (1979); valamint a foglalkoztatásból és a foglalkozásból eredő hátrányos megkülönböztetésről szóló 111. sz. egyezmény (1958). Négy olyan ország esetében, amelyek a fenntartható fejlődésre és a jó kormányzásra vonatkozó különleges ösztönző előírás (GSP+) kedvezményezettjei, még ennél is szigorúbbak a feltételek: nekik 27 nemzetközi egyezményt kell megerősíteniük és végrehajtaniuk, többek között az emberi jogok, a munkavállalói jogok, a környezetvédelem és a jó kormányzás területére vonatkozóan. Az EU nyomon követi e kötelezettségek végrehajtását.⁴

A megkülönböztetésmentességre vonatkozó uniós iránymutatások az EU más emberi jogi iránymutatásainak⁵ kiegészítésére és megerősítésére szolgálnak, a következő célokkal:

- az EU eredményességének növelése a megkülönböztetés elleni küzdelem területén, bármilyen alapon történjen is az,
- az uniós értékek és intézkedések láthatóságának és ismertségének fokozása a megkülönböztetés elleni küzdelem területén.

³ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/hu/pdf>

⁴ Az általános tarifális preferenciák rendszerének alkalmazásáról szóló 978/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet és annak az emberi és a munkához kapcsolódó jogokra vonatkozó alapvető ENSZ-/ILO-egyezményeket felsoroló VIII. melléklete.

⁵ Az összes uniós emberi jogi iránymutatást lásd itt: https://eeas.europa.eu/topics/human-rights-democracy/6987/eu-human-rights-guidelines_en

A megkülönböztetésmentességre vonatkozó emberi jogi iránymutatások fogalmi és gyakorlati útmutatást nyújtanak az EU emberi jogi politikájához a külső tevékenysége területén. A megkülönböztetés tilalmára, illetve a megkülönböztetésmentesség előmozdítására vonatkozó uniós és nemzetközi emberi jogi előírásokra és normákra épülnek, és azokat részletesebben ismertetik. Emellett világos politikai vezérfonalat nyújtanak az uniós intézmények és tisztviselők, valamint az uniós tagállamok számára a harmadik országokkal, nemzetközi szervezetekkel és társadalmi szervezetekkel való együttműködéshez és kommunikációhoz.

1. Mi minősül megkülönböztetésnek?

A megkülönböztetés fogalma a következő: egy személlyel vagy személyek egy csoportjával szembeni eltérő bánásmód olyan tiltott indok alapján, amely objektíven és észszerűen nem igazolható⁶. A tiltott indokokat az emberi jogok nemzetközi joga határozza meg. A lentebb felsorolt indokok a következő okmányokból származnak: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (2. cikk), a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény, az emberi jogok európai egyezménye és az ahhoz fűzött 12. jegyzőkönyv, az Európai Unió Alapjogi Chartája, a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról szóló, 98. számú ILO-egyezmény⁷, valamint a négy genfi egyezmény és azok két kiegészítő jegyzőkönyve⁸.

⁶ Lásd a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) 7. sz. általános szakpolitikai ajánlása 1. cikkének b) pontját.

⁷ A 98. számú ILO-egyezmény 1. cikke: „A munkavállalók, foglalkoztatásukkal kapcsolatosan, részesüljenek a szervezkedési szabadság megsértésére irányuló megkülönböztetés elleni megfelelő védelemben”.

⁸ A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról szóló (I.) genfi egyezmény (1949), a tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javításáról szóló (II.) genfi egyezmény (1949), a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló (III.) genfi egyezmény (1949), a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló (IV.) genfi egyezmény (1949). A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv. A fentiek képezik a nemzetközi humanitárius jog gerincét.

A megkülönböztetés tiltott indokai a kötelező erejű nemzetközi emberi jogi eszközökben, nemzetközi munkajogi eszközökben, nemzetközi humanitárius jogi eszközökben és az Európai Unió Alapjogi Chartájában említettek szerint

Életkor

Születés vagy egyéb helyzet

Bőrszín

Származás

Fogyatékoság

Genetikai tulajdonság

Nyelv

Nemzeti kisebbséghez tartozás / nemzeti kisebbséghez való társítás

Szakszervezeti tagság

Nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás

Politikai vagy egyéb vélemény

Tulajdon (gazdasági helyzet)

Faj

Vallás vagy meggyőződés

Nem

Szexuális irányultság

Egyéb állapot / bármely más hasonló kritérium

Az indokokkal kapcsolatos megfontolások

„Egyéb állapot / bármely más hasonló kritérium”

Az, hogy a nemzetközi emberi jogi eszközökben a tiltott indokok jegyzéke az „egyéb állapot” kifejezéssel (illetve a nemzetközi humanitárius jogban a „bármely más hasonló kritérium” kifejezéssel) zárul, azt jelenti, hogy a megkülönböztetés tiltott indokainak jegyzéke nem kimerítő jellegű, hangsúlyozva ezzel azt, hogy az emberi jogok minden embert megilletnek, bármiféle különbségtétel nélkül⁹.

„**Faj**”: megjegyzendő, hogy ezek az iránymutatások a „faj” fogalmát az emberi jogok nemzetközi és uniós jogával összhangban használják és értelmezik, és ennél fogva nem vonható le az a következtetés, hogy az iránymutatások alapja az olyan elméletek elfogadása, amelyek különálló emberi fajok létezésének megállapítására tesznek kísérletet¹⁰.

„Származás”: ezt a kifejezést gyakran a „faj” kifejezéssel megegyező módon használják. A „származás” azonban *nem kizárólag a „fajra” utal, valamint jelentésében és alkalmazásában kiegészíti a megkülönböztetés egyéb tiltott indokait. A bizottság¹¹ kijelenti továbbá, hogy a „származáson” alapuló megkülönböztetés fogalmába beletartozik a társadalmi rétegződés alapján – például a kasztrendszer és az öröklött státus hasonló rendszerei alapján – történő, bizonyos közösségek tagjaival szembeni megkülönböztetés is.*

⁹ Az azon indokok példáinak felsorolásakor, amelyek beletartozhatnak az „egyéb állapot” kifejezésbe, az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítéleteire hivatkozunk. Az EJEB megállapította, hogy az emberi jogok európai egyezményének 14. cikke (Megkülönböztetés tilalma) alapján többek között a következő indokok alapján tilos a megkülönböztetés: HIV-pozitivitás (Kijutyin kontra Oroszország – 2700/10. sz. kérelem), házasságon kívül születés (Mazurek kontra Franciaország – 34406/97. sz. kérelem), szexuális irányultság és nemi identitás (Identoba és társai kontra Grúzia – 73235/12. sz. kérelem), egészségi állapot (Novruk és társai kontra Oroszország – 31039/11. sz. kérelem) és orvosi kezelésre szoruló állapot (G.N. és társai kontra Olaszország – 43134/05. sz. kérelem).

¹⁰ A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelv, (6) preambulumbekzdés. „Az Európai Unió elutasít minden olyan elméletet, amely különböző emberi fajok létezésének meghatározására irányul. A »faji származás« kifejezés használata ebben az irányelvben nem jelenti az ilyen elméletek elfogadását.”

¹¹ A Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének ENSZ-bizottsága (CERD) által kiadott 29. sz. általános ajánlás.

„**Fogyatékoság**”: a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény¹² szerint fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal¹³ együtt korlátozhatja teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.

1.1. Fogalmak a megkülönböztetésmentesség területén

De jure és de facto megkülönböztetés

A jogi és szakpolitikai szövegekben különbséget tesznek *de jure* és *de facto* megkülönböztetés között. *De jure* megkülönböztetésről beszélünk, ha a meglévő jogszabályok és szakpolitikák magukban véve megkülönböztető jellegűek, vagy lehetővé teszik a megkülönböztetést, míg *de facto* megkülönböztetés akkor áll fenn, ha a jogszabályok és szakpolitikák önmagukban nem megkülönböztető jellegűek, de végrehajtásuk és érvényesítésük megkülönböztető hatással jár¹⁴.

¹² Megjegyzés: az Európai Unió részes fele a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek.

¹³ Az „egyéb akadályokat” illetően: úgy tekintendő, hogy az akadálymentesség előfeltétele annak, hogy a fogyatékossgal élő személyek maradéktalanul élhessenek az összes emberi joggal és alapvető szabadsággal. Lásd még a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak ENSZ-bizottsága (CRPD) által kiadott, az egyenlőségről és a megkülönböztetésmentességről szóló 6. sz. általános észrevételt (CRPD/c/GC/6).

¹⁴ Az Emberi Jogi Tanács keretében működő, a nőkkel szemben a jogszabályokban és a gyakorlatban alkalmazott megkülönböztetés kérdésével foglalkozó munkacsoport a következőképpen magyarázza a megkülönböztetés ezen két típusát (itt a nők vonatkozásában): *A megkülönböztetés típusa lehet de jure, amikor is egy jogszabály vagy szakpolitika megkülönböztető jellegű rendelkezéseket tartalmaz, vagy de facto, amikor is egy jogszabály vagy szakpolitika önmagában nem megkülönböztető jellegű, de a végrehajtása és érvényesítése kedvezőtlen hatással jár a nőkre nézve. A de facto megkülönböztetés általánosabb gyakorlatból is eredhet, például a kultúrából, a hagyományokból és a sztereotípiákból, amelyek nem ismerik el, hogy a nőket is megilleti a teljes egyenjogúság. Régóta fennálló történelmi és strukturális egyenlőtlenségek, melyek gyakorta például kisebbségi csoportokat sújtanak, szintén hozzájárulhatnak a de facto megkülönböztetéshez.*

Közvetlen és közvetett megkülönböztetés

Az uniós megkülönböztetésmentességi irányelvek¹⁵ szerint „közvetlen megkülönböztetés” áll fenn, ha egy személlyel szemben faji vagy etnikai alapon kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljártak vagy eljárának. „Közvetett megkülönböztetés” áll fenn, ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat adott faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érint, kivéve ha ez a rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek¹⁶. Noha a fenti példák a faji és etnikai származással kapcsolatos indokokra utalnak, ki kell emelni, hogy bármilyen alapon történhet közvetlen és közvetett megkülönböztetés egyaránt.

Strukturális megkülönböztetés¹⁷

A közvetlen és közvetett megkülönböztetéshez időnként a „strukturális megkülönböztetés”, az „intézményes megkülönböztetés” vagy a „rendszerszintű megkülönböztetés” kifejezések társulnak. Ezek a kifejezések azonos tulajdonságokkal vagy azonos megkülönböztetési okokkal bíró személyek egész csoportjai által elszenvedett kirekesztés és megkülönböztetés leírására használatosak. A „strukturális megkülönböztetés” intézmények és más társadalmi struktúrák olyan szabályaira, normáira, gyakorlataira, hozzáállásbeli és viselkedési mintáira utal, amelyek – tudatosan vagy nem – akadályok elé állítanak csoportokat vagy egyéneket abban, hogy másokkal azonos jogokat gyakorolhassanak, illetve lehetőségeket vegyenek igénybe, és amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy eredményeik kevésbé kedvezőek a népesség többségéhez viszonyítva¹⁸.

¹⁵ A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelvből vett példák.

¹⁶ Lásd még (a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján létrehozott,) az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága által kiadott 20. sz. általános észrevételt: Közvetlen megkülönböztetésnek minősül, ha egy személy egy hasonló helyzetben lévő másik személyhez képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül valamely tiltott indokkal összefüggő okból. A közvetett megkülönböztetés arra utal, ha látszólag semleges jogszabályok, szakpolitikák vagy gyakorlatok aránytalanul befolyásolják a jogok gyakorlását a megkülönböztetés tiltott indokai alapján való különbségtétel szerint.

¹⁷ Megjegyzendő, hogy a nemzetközi, illetve az uniós jogban a „strukturális megkülönböztetés” vagy a „társításon és feltételezésen alapuló megkülönböztetés” fogalmának nincs bevett meghatározása.

¹⁸ A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság 2. sz. általános ajánlásának 20. pontja – <http://ombudsman.hr/attachments/article/1283/REC-02rev-2018-006-ENG.pdf>

A megkülönböztetés ezen típusát gyakran nevezik társításon alapuló megkülönböztetésnek, mivel az áldozattal szemben azért kerül sor megkülönböztetésre, mert a megkülönböztetést alkalmazó olyan más személyhez vagy személyekhez társítja, akik az előítéletének fő alanyai. Társításon alapuló megkülönböztetésre számos különböző ok miatt sor kerülhet, beleértve a fogyatékoságot is, fogalmilag pedig a „társításon alapuló okokhoz” kapcsolódik. Szorosan kapcsolódik a társításon alapuló megkülönböztetés fogalmához a feltételezésen alapuló megkülönböztetés. Ebben az esetben azért kerül sor az áldozat megkülönböztetésére, mert feltételezik róla, hogy olyan csoportot alkot vagy része egy olyan csoportnak, amely a megkülönböztetést alkalmazó előítéletének az alanya.

Megkülönböztető profilalkotás

Bár a nemzetközi vagy az uniós jogban a megkülönböztető profilalkotás fogalmának nincs bevett meghatározása, a „megkülönböztető profilalkotás” leírása az, ha egy adott személyt – például biztonsági vagy bűnüldözési összefüggésben – a megkülönböztetés tiltott okaihoz kapcsolódó sztereotípiák alapján gyanúsítanak vagy vesznek célba, semmint konkrétan az adott személyhez kapcsolódó gyanú alapján²⁰.

Az elmúlt években egyre nagyobb figyelem irányul a faji vagy etnikai alapú megkülönböztető profilalkotás megelőzésére a biztonsági és a bűnüldözési, valamint a határigazgatási és a bevándorlási ágazatban. A biztonsági és bűnüldözési tisztviselők állami tisztviselőként kötelesek a munkájukat szigorúan az emberi jogok és a megkülönböztetést tiltó jogszabályok maradéktalan betartásával végezni.

¹⁹ Lásd a 17. lábjegyzetet.

²⁰ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) iránymutatást dolgozott ki a megkülönböztető etnikai profilalkotással kapcsolatban a hatékonyabb rendőrségi fellépésről, illetve a megkülönböztető etnikai profilalkotás megértéséről és megelőzéséről: <http://fra.europa.eu/en/tags/ethnic-profiling> A megkülönböztetés tilalma nem jelenti azt, hogy bűnügyi nyomozások vagy határellenőrzések során a személyes jellemzők nem használhatók fel a profilalkotás jogszerű elemeiként (lásd az FRA-iránymutatás 2.4. pontját). Ugyanakkor ehhez – a védett okoktól eltérő információk alapján – a gyanú észszerű indokaira van szükség.

Többszörös megkülönböztetés

Egyes személyeket több alapon is érhet megkülönböztetés. A foglalkoztatás során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló irányelv²¹ és a faji származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmódról szóló, fent említett irányelv²² konkrét hivatkozást tartalmaz a többszörös megkülönböztetésre. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének emberi jogi eszközei között a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény az egyetlen olyan emberi jogi eszköz, amely hivatkozik a többszörös megkülönböztetésre:

„aggodalommal tekintve azon fogyatékossgal élő személyeket körülvevő nehéz körülményekre, akik faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai és más vélemény, nemzeti, etnikai, őslakos vagy társadalmi származás, vagyon, születés, életkor vagy más helyzet alapján a hátrányos megkülönböztetés többszörös vagy súlyosabb formáival szembesülnek”²³.

A többszörös megkülönböztetés az „interszekcionális megkülönböztetés” fogalmához kapcsolódik, amely olyan helyzetre utal, amelyben több különböző megkülönböztetési ok úgy lép fel egyidejűleg és úgy hat egymásra, hogy egymástól elválaszthatatlanná válnak és kombinációjuk új megkülönböztetési okot teremt.

A megkülönböztetés tilalma és az egyenlőség mint egymást kiegészítő elvek

A megkülönböztetés tilalmának és az egyenlőségnek az elvét gyakran egymást kiegészítő elvekként említik, és mindkettő az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkében gyökerezik, amely kimondja, hogy minden emberi lény szabadon születik és **egyenlő** méltósága és joga van, illetve 2. cikkében, amely kimondja, hogy mindenki, bármely megkülönböztetésre való tekintet nélkül hivatkozhat a „jelen Nyilatkozatban” kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra. A fent említett, a foglalkoztatás során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló uniós irányelvnek és a faji származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmódról szóló uniós irányelvnek kifejezett célja „(az irányelvekben felsorolt indokokon alapuló) megkülönböztetés elleni küzdelem keretrendszerének kialakítása azzal a szándékkal, hogy az **egyenlő** bánásmód elve a tagállamokban megvalósuljon”.

²¹ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

²² Lásd az irányelv (14) preambulumbekzdését.

²³ Az egyezmény preambulumaának „p)” preambulumbekzdése.

2. A megkülönböztetés elleni küzdelem módja – a megkülönböztetés megelőzése és tilalma

Bármely adott országban az államnak intézkedéseket kell tennie a megkülönböztetés eredményes megelőzése és felszámolása érdekében. Ezeket az intézkedéseket az emberi jogok joga, valamint az ENSZ emberi jogi egyezményeinek végrehajtását felügyelő testületek általános szakpolitikai ajánlásai megfelelően leírják. Ez a szakasz a megkülönböztetés elleni intézkedések legalapvetőbb jellemzőit írja le.

A megkülönböztetésmentességre vonatkozó általános szakpolitikák

A megkülönböztetésmentesség elveinek előmozdítása és érvényesítése tekintetében az emberi jogok nemzetközi joga előírja az államok számára, hogy vessenek be minden megfelelő eszközt a megkülönböztetés felszámolása érdekében, többek között a szociális, a gazdasági, a kulturális és más területeken. Ez magában foglal olyan szakpolitikai, jogalkotási és igazgatási intézkedéseket, amelyeket tovább lehet fejleszteni, például emberi jogi képzés és oktatás, valamint a nyilvánosság tájékoztatását célzó – a kölcsönös megértés, a tolerancia és a béke előmozdítására is kiterjedő – programok kialakítása révén. Sok állam dolgoz ki nemzeti cselekvési terveket. A rasszizmus és az idegengyűlölet elleni küzdelem tekintetében a rasszizmus, a faji megkülönböztetés, az idegengyűlölet és az ezekhez társuló intolerancia elleni, 2001-ben tartott világkonferencia szintén cselekvési tervek kidolgozását javasolta. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala gyakorlati iránymutatást dolgozott ki a faji alapú megkülönböztetés elleni küzdelmet célzó nemzeti cselekvési tervek kidolgozására vonatkozóan²⁴. A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság – amely az Európa Tanács megfigyelő szerve – szintén adott ki általános szakpolitikai ajánlásokat, mégpedig megkülönböztetés elleni szakpolitikák kidolgozására vonatkozó iránymutatások formájában.²⁵ Az Európai Unión belül a számos tagállamban kidolgozott nemzeti romaintegrációs stratégiák szintén a nemzeti cselekvési tervek példái.

A foglalkoztatás és a munkavégzés területén a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) több egyezménye írja elő nemzeti szakpolitikák kidolgozását. Ezek közül kettő az ILO alapvető egyezményének minősül.

²⁴ <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR-PUB-13-03.pdf>

²⁵ Lásd például: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GeneralThemes_en.asp.

Az egyik az egyenlő díjazásról szóló 100. sz. ILO-egyezmény. Ez kimondja, hogy a megerősítő államok kötelesek előmozdítani és biztosítani, hogy a férfi és a női munkaerőt egyenlő értékű munka esetén megillető egyenlő díjazás elve minden munkavállalóra alkalmazást nyerjen. A másik a foglalkoztatásból és a foglalkozásból eredő hátrányos megkülönböztetésről szóló 111. sz. ILO-egyezmény, amelynek hatálya általánosabb, és amely minden megerősítő államot kötelez arra, hogy országán belül olyan politikákat állapítson meg és kövessen, amelyeknek az a céljuk, hogy elősegítsék az esélyek és a bánásmód egyenlőségét a foglalkoztatás és a szakmák vonatkozásában, annak érdekében, hogy megszűntessenek minden megkülönböztetést. Ezenkívül a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek (ILO) a munka világára vonatkozó alapvető elvekről és jogokról szóló, 1998-ban elfogadott nyilatkozata²⁶ kimondja, hogy az ILO tagállamai, még ha nem is ratifikálták a két fent említett alapvető egyezményt, kötelesek tiszteletben tartani, elősegíteni és megvalósítani azokat az elveket és alapvető jogokat, amelyekre azok vonatkoznak, beleértve a megkülönböztetés felszámolását az alkalmazás és foglalkozás körében. Az ILO továbbá 2017-ben határozatot fogadott el a munka világára vonatkozó alapvető elvekről és jogokról²⁷, amelyben kifejezésre juttatta megújult elkötelezettségét és konkrét intézkedéseket határozott meg ezen a területen, beleértve a megkülönböztetésmentességi szakpolitikák kidolgozását is.

A megkülönböztetés tilalma a jogban

Sok állam rendelkezik olyan jogszabályokkal, amelyek kifejezetten tiltják a megkülönböztetést az emberi jogok nemzetközi jogával összhangban. A megkülönböztetés tilalmát és minden személy egyenjogúságát sok országban a nemzeti alkotmány rögzíti, amit a megkülönböztetés okait tartalmazó, részletesebb nemzeti jogszabályok egészítenek ki. Olyan igazságügyi és közigazgatási struktúrák, intézmények és mechanizmusok létrehozására került sor, amelyek a megkülönböztetés megelőzését és tilalmának érvényesítését szolgálják. A megkülönböztető attitűdök és az előítéletek gyakran nyilvánulnak meg adott, védett tulajdonságokkal meghatározható személy vagy csoport elleni gyűlöletre és erőszakra való nyilvános uszításban, amely rasszista vagy idegengyűlölő gyűlöletbeszédben és erőszakos cselekményekben (gyűlölet-bűncselekmények) ölt formát. Ezért fontos, hogy a megkülönböztetés tilalmát a jogban kiegészítse a gyűlöletre és az erőszakra való nyilvános uszítás, valamint a gyűlölet-bűncselekmények és az azokra való uszítás tilalma, a véleménynyilvánítás szabadságának maradéktalan tiszteletben tartása mellett²⁸.

²⁶ <http://www.ilo.org/declaration/lang--en/index.htm>

²⁷ Lásd: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_561873.pdf

²⁸ Jó példával szolgál erre az EU saját, a gyűlöletre és az erőszakra való uszításra vonatkozó jogszabálya: a Tanács 2008. november 28-i 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről.

Hatékony jogorvoslat

Minimumként a jogszabályoknak megfelelő védelmi eszközöket kell tartalmazniuk a megkülönböztetéssel és a viktimizációval szemben. Ez magában foglalja az igazságszolgáltatás igénybevételének a lehetőségét, amelyet igazságügyi törvényszékek vagy más olyan illetékes közigazgatási szervek gyakorolnak, amelyek az áldozatok számára tényleges jogorvoslatot tudnak garantálni, beleértve az elszenvedett kárért vagy sérelemért való kártérítést vagy elégtételt. A tényleges jogorvoslat megvalósulásához fontos, hogy a megkülönböztető bűncselekmények elkövetőit elszámoltassák, és hogy a megkülönböztetést tiltó jogszabályok megsértéséért kiszabható jogi szankciók hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek legyenek²⁹.

Észszerű alkalmazkodás

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (2007) értelmében az észszerű alkalmazkodás azokat az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek ahhoz, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára minden emberi jog és alapvető szabadság másokkal egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását. Az egyezmény előírja a részes államok számára, hogy tegyenek meg minden megfelelő intézkedést annak biztosítására, hogy az észszerű alkalmazkodás megvalósuljon. Az észszerű alkalmazkodás biztosítása releváns lehet a megkülönböztetés más okaival – például a vallási vagy meggyőződésbeli okokkal – kapcsolatban is. A foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló uniós tanácsi irányelv³⁰ szintén tartalmaz az észszerű alkalmazkodásra vonatkozó rendelkezést.

Egyetemes tervezés

Szintén a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény értelmében „egyetemes tervezés”-en a termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások oly módon történő tervezését értjük, hogy azok minden ember számára a lehető legnagyobb mértékben igénybe vehetők legyenek: adaptálás, vagy speciális tervezés szükségessége nélkül. Az „egyetemes tervezés” nem zárhatja ki a fogyatékossgal élő személyek meghatározott csoportjai számára szükséges támogató-segítő eszközök indokolt esetben történő használatát.

²⁹ E tekintetben jó példával szolgál az áldozatok jogaira vonatkozó uniós irányelv (az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról).

³⁰ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

Különleges intézkedések és pozitív diszkrimináció

Amint azt az emberi jogok nemzetközi joga előírja, néhány állam alkotmánya és jogszabályai tartalmaznak olyan, az egyenlőtlenség felszámolására vonatkozó különös rendelkezéseket és az egyenlőség előmozdítását célzó intézkedéseket, amelyeket gyakran különleges intézkedésekként vagy pozitív diszkriminációként emlegetnek. Például a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 4. cikke különleges intézkedéseket ír elő: *„A Részes Államokban a férfiak és a nők közötti tényleges egyenlőség elérésének meggyorsítása érdekében hozott átmeneti intézkedéseket nem lehet az Egyezményben meghatározott megkülönböztetésnek tekinteni, de ez semmiképpen nem jelentheti az egyenlőtlen vagy elkülönített bánásmód fenntartását; ezeket az intézkedéseket meg kell szüntetni akkor, amikor a lehetőségek és a bánásmód egyenlőségének célkitűzései megvalósultak.”* A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény hasonlóképpen a fogyatékossgal élő személyek *de facto* egyenlőségének megvalósításához vagy a folyamat meggyorsításához szükséges „különleges intézkedések” elfogadását írja elő³¹.

Sok ország alkalmaz meghatározott kvótarendszereket a nagyobb mértékű egyenlőség ösztönzése céljából, mégpedig olyan személyeket támogatva, akik mélyreható megkülönböztetéssel szembesülő vagy szembesült csoporthoz tartoznak, hogy másokkal azonos lehetőségek álljanak a rendelkezésükre, például az oktatásban való részvétel vagy a foglalkoztatáshoz jutás tekintetében. Néhány országban kvótákat határoztak meg annak biztosítására is, hogy a kisebbségi csoportok képviselői részt vegyenek a politikai képviseleti testületekben, például a nemzeti parlamentekben.

³¹ Egy másik példa erre a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény, amely 1. cikkének 4. bekezdése kimondja, hogy: *„Az olyan különleges intézkedések, amelyeket kizárólag az esetleg védelemre szoruló egyes faji vagy etnikai csoportok vagy egyének megfelelő fejlődése érdekében azért hoznak, hogy az ilyen csoportok vagy egyének számára az emberi jogok és alapvető szabadságjogok egyenlő élvezetét vagy gyakorlását biztosítsák, nem tekinthetők faji megkülönböztetésnek, feltéve azonban, hogy az ilyen intézkedések nem eredményezik külön jogok fenntartását a különböző faji csoportok számára, és hogy nem lesznek hatályban azután, amikor azok kitűzött céljukat elérték”*.

Felügyelet és értékelés

Ahhoz, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesítésére irányuló intézkedések hatékonyak legyenek, folyamatosan nyomon kell követni a hátrányos megkülönböztetés helyzetét, hogy ezáltal megfelelően lehessen értékelni annak rosszabbodását vagy javulását. A megkülönböztetés helyzetének pontos felmérése lehetővé teszi a tényeken alapuló fellépéseket és intézkedéseket a kedvezőtlen tendenciák kijavításában éppen úgy, mint a kedvező fejlemények további erősítésében. Ezen túlmenően a nyomonkövetési és értékelő jelentések és adatok az alapelemeit képezik azon nemzeti jelentéseknek, amelyeket az államoknak³² kötelezően be kell nyújtaniuk az ENSZ emberi jogi egyezményeinek végrehajtását felügyelő testületeknek, az Emberi Jogi Tanács egyetemes időszakos felülvizsgálatának, valamint az ILO felügyeleti szerveinek. Az EU-t illetően a faji egyenlőségről szóló uniós irányelv 13. cikke előírja, hogy az egyenlő bánásmód előmozdítását szolgáló nemzeti szervek (az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek) – amelyeket minden uniós tagállamban létre kell hozni – egyéb feladataik mellett „független vizsgálatokat folytassanak a megkülönböztetés tárgyában” a témába vágó problémák elemzésére és a lehetséges megoldások tanulmányozására³³. A nyomonkövetési kapacitás egyes országokban külön kormányzati ügynökségek keretében működik. Néhány országban ezen ügynökségeket nemzeti statisztikai hivatalok segítik a felmérések és az adatgyűjtés elvégzésében³⁴. Az Unión belül az uniós tagállamok is felhasználhatják az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) által végzett, a megkülönböztetéssel kapcsolatos uniós szintű adatgyűjtés, nyomon követés és kutatás eredményeit. Emellett az Eurostat honlapján megtalálhatók a nemekkel és korosztályokkal kapcsolatos statisztikák³⁵, valamint a fogyatékoságra vonatkozó adatok is³⁶.

³² A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény esetében az EU-nak is.

³³ A faji egyenlőségről szóló irányelv 13. cikke és (24) preambulumbekzdése.

³⁴ Az adatgyűjtés során emberi jogokon alapuló megközelítést kell követni. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala (OHCHR) ennek érdekében kidolgozta az adatgyűjtés és -lebontás tekintetében alkalmazandó, emberi jogokon alapuló megközelítésről szóló iránymutató feljegyzést.

<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/GuidanceNoteonApproachtoData.pdf>

Az Európai Bizottság közzétette az egyenlőségre vonatkozó adatokról szóló, az egyenlőség előmozdítását és a megkülönböztetés elleni uniós szintű küzdelem elősegítését célzó európai kézikönyvet, amelyben elemzi, hogy miért és milyen típusú adatokat kell gyűjteni az egyenlőséggel és a megkülönböztetéssel kapcsolatban oly módon, hogy mindeközben az adatvédelem és a személyek anonimitása, illetve magánéletének tiszteletben tartása is biztosítva legyen. Ezen túlmenően a megkülönböztetésmentességgel, az egyenlőséggel és a sokszínűséggel foglalkozó magas szintű uniós munkacsoport egyenlőségi adatokkal foglalkozó alcsoportja 2018 júliusában iránymutatásokat adott ki az egyenlőségi adatok gyűjtésének és felhasználásának javításáról.

³⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/equality/data/database>

³⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Disability_statistics

Nemzeti emberi jogi intézmények és az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek

Az értékelési és nyomonkövetési kötelezettségek esetenként a hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesítésére szakosodott olyan testületekre vannak ruházva, mint például az egyenlőség előmozdításával foglalkozó nemzeti szervek (pl. az uniós tagállamokban³⁷ és az Európa Tanács tagállamaiban³⁸). Másutt olyan nemzeti emberi jogi intézményekre van bízva ez a feladat, mint a nemzeti emberi jogi bizottságok vagy az ombudsmani intézmények.

Az uniós jog szerint az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervezeteknek – melyeket a faji egyenlőségről szóló irányelv és a nemek közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv³⁹ értelmében létre kell hozni – képesnek kell lenniük a következőkre: független jogi segítség nyújtása a megkülönböztetés áldozatai számára; független felmérések végzése a megkülönböztetés területén; független jelentések nyilvánosságra hozatala és ajánlások megfogalmazása a megkülönböztetéssel összefüggő minden kérdéssel kapcsolatban. Annak biztosítása érdekében, hogy az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek hatékonyan és függetlenül működhessenek, az uniós tagállamoknak tanácsos figyelembe venniük az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervekre vonatkozó előírásokról szóló, 2018. június 22-én elfogadott bizottsági ajánlást (C (2018) 3850 final)⁴⁰. Ez az ajánlás elsősorban az államoknak szól, és magában foglal számos előírást az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek megbízatásának, függetlenségének, erőforrásainak, hozzáféréseinek és elérhetőségének, valamint nemzeti és nemzetközi szintű koordinációs és együttműködési kapacitásának a tekintetében.

Az Európa Tanács szintjén a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) 2017. december 7-én elfogadta 2. sz. felülvizsgált általános politikai ajánlását a rasszizmus és az intolerancia elleni nemzeti szintű küzdelemért felelős, egyenlőséggel foglalkozó szervekről annak érdekében, hogy még jobban megerősítse az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek hatékonyságát, működését és függetlenségét⁴¹.

³⁷ Az egyenlő bánásmódra vonatkozó uniós jogszabályok előírják a tagállamok számára egy az egyenlőség előmozdításával foglalkozó testület létrehozását. A tagállamok végrehajtották a faji egyenlőségről szóló irányelvet (2000/43/EK) és a nemek közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelvet (2010/41/EK) oly módon, hogy kijelöltek egyes meglévő intézményeket vagy új intézményeket hoztak létre az új jogszabályok által előírt feladatok végrehajtására.

³⁸ Az Európa Tanáccsal kapcsolatos egyéb információkért lásd a II. mellékletet.

³⁹ A 2004/113/EK irányelv, a 2006/54/EK átdolgozott irányelv és a 2010/41/EK irányelv.

⁴⁰ A következő címen érhető el: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0951>

⁴¹ Az eredeti 2. sz. ajánlást 1997. június 13-án fogadták el. A következő címen érhető el: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.2>

Az ENSZ-közgyűlés által 1993-ban elfogadott párizsi alapelvek⁴² alkotják azon alapelveket, amelyek a nemzeti emberi jogi intézményeknek az emberi jogok előmozdítása és védelme tekintetében fennálló hatáskörére és feladataira vonatkoznak. A párizsi alapelvek értelmében a nemzeti emberi jogi intézmények feladatkörébe tartozik a megkülönböztetés valamennyi formája – különösen a faji megkülönböztetés – elleni küzdelem, amely a nyilvánosságnak elsősorban az információterjesztés és az oktatás révén történő tájékoztatásával valósul meg. A nemzeti emberi jogi intézmények ezen túlmenően megvizsgálhatják a jogszabályokat és az igazgatási rendelkezéseket, valamint javaslatokat tehetnek az emberi jogi alapelvek betartásának megerősítését célzó új törvények vagy módosítások elfogadására.

A nemzeti emberi jogi intézmények emellett a párizsi alapelvek értelmében panasztételi mechanizmusokat is létrehozhatnak. E mechanizmusok lehetővé teszik, hogy a nemzeti emberi jogi intézmények meghallgassák és megvizsgálják a magánszemélyek vagy a civil társadalom képviselői által benyújtott panaszokat és kérelmeket, elemezzék a szóban forgó ügyeket, lehetséges megoldásokat ajánljanak többek között békéltetés révén, valamint konkrét segítséget nyújtsanak az áldozatoknak a jogorvoslati lehetőségek megtalálása és igénybevétele terén.

3. Operatív iránymutatások

A megkülönböztetés elleni küzdelmet szolgáló uniós eszközök, források és intézkedések a külső tevékenységek során alkalmazott uniós emberi jogi politikában

A közös kül- és biztonságpolitika keretében és az emberi jogi politikák részeként az EU a megkülönböztetés tilalma tiszteletben tartásának biztosítása és előmozdítása érdekében felhasználja valamennyi eszközét, többek között az Európai Unió emberi jogokról szóló egyes iránymutatásainak végrehajtása közötti szinergiák megerősítésével.

⁴² ENSZ-közgyűlési határozat, A/48/134.

Jóllehet valamennyi uniós emberi jogi iránymutatás tartalmaz olyan iránymutató utasításokat, amelyek alkalmazhatók a megkülönböztetés elleni küzdelem során, a következő emberi jogi iránymutatások különösen nagy relevanciával bírnak:

Az EU iránymutatásai az emberi jogok védelmezőiről (2008)

Az Európai Unió iránymutatásai a nők elleni erőszakról, valamint a nőkkel szembeni megkülönböztetés valamennyi formája elleni küzdelemről (2008)

EU-iránymutatás a gyermekek és a fegyveres konfliktusok kapcsolatáról (2008)

Iránymutatás a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszexuális (LMBTI-) személyek emberi jogai maradéktalan érvényesítésének előmozdítására és védelmére vonatkozóan (2013)

Az EU iránymutatásai a vallás és a meggyőződés szabadságának előmozdításáról és védelméről (2013)

A gyermek jogaira vonatkozó iránymutatások (2017)

Ezen túlmenően a nemek közötti egyenlőségre vonatkozó II. uniós cselekvési terv (2016–2020) (GAP II)⁴³ gyakorlati útmutatást nyújt a nemek közötti egyenlőség, a nők társadalmi szerepvállalásának növelése, valamint a nemi alapú erőszak minden formájának felszámolása tekintetében⁴⁴.

⁴³ A külkapcsolatokban a nemek közötti egyenlőségre vonatkozó cselekvési tervről (2016–2020) szóló, 2015. október 26-i tanácsi következtetések (13201/15) célja annak biztosítása, hogy ténylegesen megvalósuljon a nemek közötti egyenlőség iránti uniós kötelezettségvállalás, a várt eredmények meghatározásával erősödjön az elszámoltathatóság, az erőforrásokat nyomon kövessék, a partnerségek, a koordináció és a párbeszéd minősége pedig az összes szinten javuljon. A nemek közötti egyenlőségre vonatkozó cselekvési terv három tematikai pillérének egyike a testi és lelki épség, amelyben az intézkedések kulcsterülete a nők és a lányok elleni erőszak minden formája elleni küzdelem, mind a nyilvános, mind a magánszféra területén. A nemek közötti egyenlőségre vonatkozó intézkedések és mutatók tekintetében releváns még az EU „Stratégiai szerepvállalás a nemek közötti egyenlőségért (2016–2019)” című munkadokumentuma is (<https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/strategic-engagement-gender-equality-2016-2019>).

⁴⁴ Valamennyi uniós emberi jogi iránymutatás megtalálható a következő weboldalon: https://eeas.europa.eu/topics/human-rights-democracy/6987/eu-human-rights-guidelines_en. Az ezen az oldalon felsoroltak mellett megemlíthetjük (többek között) az alábbiakra vonatkozó iránymutatásokat: az online és offline véleménynyilvánítás szabadsága, a halálbüntetés, a harmadik országokkal folytatott emberi jogi párbeszéd, emberi jogok és

Az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés

Az egyes országokban a megkülönböztetés elleni küzdelem tekintetében elért eredmények kiemelése és elismerése rendkívül hatásos intézkedés lehet. Az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés e célból fontos eszközt jelenthet a megkülönböztetésmentességhez kapcsolódó sikertörténetek bemutatása és cseréje terén. Az EU tizenhárom ország minisztereivel és képviselőivel karöltve az ENSZ-közügyűlés 2018. évi 73. ülészakán elindította az „Emberi jogi sikertörténetek” népszerűsítését célzó globális kezdeményezést. Az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés arra hivatott, hogy újkeletű és biztató tartalmú narratívát terjesszen az emberi jogok világszerte tapasztalható helyzetéről oly módon, hogy felhívja a figyelmet az emberi jogok egyetemessége és oszthatatlansága egyéni és régióközi felvállalásának az eseteire. A résztvevők elkötelezik magukat amellett, hogy a jó kormányzáson, erős és független jogállamisági és demokratikus intézményeken keresztül és a civil társadalommal való szoros együttműködés révén érvényesítsék és megerősítsék az emberi jogokat országos és nemzetközi szinten. A kezdeményezés résztvevői elkötelezték magukat amellett, hogy munkájukat tematikai együttműködés alapján folytassák különösen az Emberi Jogi Tanács keretében.

3.1. A megkülönböztetés problémájának megoldása kétoldalú együttműködés és párbeszéd révén

Értékelés, elemzés és jelentéstétel a megkülönböztetés tilalmának érvényesüléséről

Az EU folyamatosan értékeli és elemzi a tiltott okok alapján történő mindennemű megkülönböztetéssel kapcsolatos helyzetet a partnerországokban, hogy biztosítsa a megkülönböztetés tilalma elvének tiszteletben tartását, felmérje az eredményeket és azonosítsa a visszaesési tendenciákat. A megkülönböztetés elleni küzdelem érdekében hozott jogi és szakpolitikai intézkedések leírása és elemzése elősegíti, hogy teljes kép alakuljon ki a megkülönböztetéssel kapcsolatos helyzetről. Ezen túlmenően a megkülönböztetési ügyek bírósági eljárásai és az ítéletek fontos mutatói a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos hiányosságoknak és eredményeknek.

nemzetközi humanitárius jog, valamint a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok.

A megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos helyzet értékelését és elemzését a nemzeti és helyi kormányzatok – például a nemzeti statisztikai hivatalok; a nemzeti emberi jogi intézmények, ezen belül az egyenlőség előmozdításával foglalkozó szervek és az ombudsmani hivatalok; a civil társadalom (országos és nemzetközi szinten egyaránt); a tudományos világ képviselői – által rendelkezésre bocsátott információk alapján, valamint a nemzetközi megbízottak, így például az ENSZ különleges eljárási mechanizmusai, az ENSZ emberi jogi egyezményeinek végrehajtását felügyelő testületek, az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának egyetemes időszakos felülvizsgálata, az Európa Tanács nyomonkövetési szervei, valamint a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) normafelügyeleti szervei által biztosított információk és nyomonkövetési jelentések felhasználásával kell végezni. Fontos információforrást jelentenek ezen túlmenően a fenntartható fejlődéssel foglalkozó magas szintű politikai fórumnak benyújtott, a fenntartható fejlesztési célok tekintetében nemzeti és szubnacionális szinten elért eredményekről szóló, az önkéntes nemzeti felülvizsgálatok keretében készült jelentések. Az Európai Bizottság által az uniós általános preferenciarendszer+ (GSP+) keretében kétévente elkészítendő nyomonkövetési jelentések szintén jelentős információforrásnak tekinthetők a rendszer kedvezményezett országaira vonatkozóan. Emellett a nyomonkövetési jelentések megfelelő alapot biztosítanak a politikai párbeszédhez, kedvező befolyást gyakorolva az ott tárgyalt kérdésekre (mivel a kereskedelmi preferenciák megőrzése fontos a GSP+ országok számára).

A megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos helyzet értékelését és elemzését be kell nyújtani a küszöbön álló emberi jogi és a demokrácia előmozdítását célzó stratégiákban⁴⁵ a megkülönböztetés és kirekesztés tilalmáról szóló fejezethez csatolva, valamint a megkülönböztetés egyedi okairól és / vagy a megkülönböztetést elszenvedő csoportokról szóló részekben. A megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos helyzet összefoglalását emellett kiemelt témaként kell kezelni az emberi jogi és a demokrácia előmozdítását célzó stratégiák átfogó bevezető összegzésében. Amikor indokolt, a megkülönböztetéssel kapcsolatos helyzet aktualitásait be kell építeni az emberi jogi és a demokrácia előmozdítását célzó jelenlegi és jövőbeli stratégiák éves végrehajtási jelentéseibe.

⁴⁵ Az emberi jogi és a demokrácia előmozdítását célzó jelenlegi stratégiák a 2016–2020-as időszakra vonatkoznak.

Az uniós misszióvezetők jelentései

A megkülönböztetéssel kapcsolatos helyzet érdemi vagy sürgős aktualizálására az uniós misszióvezetők jelentéseiben is ki lehet térni. Indokolt esetben a misszióvezetők jelentései tartalmazhatnak a tiltott okokból való megkülönböztetés tilalmának érvényesítéséhez való jog megsértéséhez, valamint a strukturális megkülönböztetéshez kapcsolódó egyedi vagy emblemikus esetek megoldására irányuló, az EU által meghozandó intézkedésekre vonatkozó terveket vagy ajánlásokat. A javasolt intézkedések *közé tartozhatnak* a bizalmas demarsok az érintett hatóságoknál, továbbá az emberi jogi párbeszédet is magukban foglaló politikai párbeszéd során az ügyek felvétele a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos napirendi pont alá, valamint olyan tervezett vagy meghozott intézkedések, amelyek a jogsértések – egyebek mellett nyilvános események keretében való – megoldására vagy leküzdésére irányulnak. A misszióvezetőket bátorítjuk arra, hogy javaslatokat tegyenek az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés keretében. A meghozandó intézkedések közé tartozhatnak még a javasolt vagy kiadott nyilvános nyilatkozatok, akár a misszióvezetők által közösen elfogadott helyi nyilatkozat, akár a parancsnoksági szóvivők nyilatkozatának formájában.

Demarsok és nyilvános nyilatkozatok

A megkülönböztetés tilalmának érvényesülésével kapcsolatos bizalmas demarsok és nyilvános nyilatkozatok kiemelkedően jelentősek a magas kockázattal járó ügyekben és helyzetekben. Éppen ennyire releváns lehet azonban a kedvező fejleményekre való reagálás is, például ha a partnerországok olyan fontos emberi jogi eszközöket erősítenek meg, amelyek jelentőséggel bírnak a partnerországbeli megkülönböztetés elleni küzdelem szempontjából.

Meg kell jegyezni, hogy az EU külső tevékenysége tekintetében a főképviselő/alelnök az EU nevében nyilatkozatokat tesz egyedi esetekről, valamint a hátrányos megkülönböztetésnek különösen kitett csoportokkal kapcsolatos nemzetközi napok alkalmából vagy a megkülönböztetés tiltott okairól.

Ezek közé tartoznak a következők:

március 8., nemzetközi nőnap,

március 21., a faji megkülönböztetés elleni küzdelem nemzetközi napja,

május 17., a homofóbia, a transzfóbia és a bifóbia elleni világnap⁴⁶,

augusztus 9., a világ őslakos népeinek nemzetközi napja,

november 25., a nők elleni erőszak megszüntetésének világnapja.

Itt említendő meg az is, hogy a főképviselő/alelnök és az Európai Bizottság⁴⁷ november 20-án nyilatkozatot ad ki a nemzetközi gyermeknap alkalmából.

Egyedi esetek

Az **emberi jogok védelmezőiről szóló uniós iránymutatás**⁴⁸ (a továbbiakban: az iránymutatás) az uniós küldöttségek és a tagállami nagykövetségek által az azon egyéneknek, illetve csoportoknak biztosított figyelemre és támogatásra vonatkozik, akiket, illetve amelyeket a megkülönböztetés áldozataiként vagy a megkülönböztetés elleni küzdelem területén tevékenykedő emberijog-védőkként fenyegetés ér. Megjegyzendő, hogy ez az iránymutatás előírja, hogy adott esetben konzultálni kell az emberijog-védőkkel az EU által esetlegesen mérlegelt intézkedésekkel kapcsolatban.

Az iránymutatás a meghozható intézkedések között előírja az adott esetben az emberijog-védők bírósági tárgyalásain megfigyelőként való részvételt is.

A megkülönböztetés tilalma területén a bírósági tárgyalásokon megfigyelőként való részvétel releváns az olyan esetekben is, amikor nincs közvetlen fenyegetés, de a megkülönböztetéssel kapcsolatos vagy diszkriminatív törvények képezik az eljárás vagy a jogvita tárgyát.

⁴⁶ Uniós nyilatkozatként adták ki.

⁴⁷ Meg kell jegyezni továbbá, hogy az érintett uniós biztosok éves nyilatkozatokat tesznek egyebek mellett a muszlimokkal szembeni gyűlöletbeszéd elleni európai akciónap, a nemzetközi roma nap, az albinizmus nemzetközi napja és a fogyatékkal élők nemzetközi napja alkalmából.

⁴⁸ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/3958/EU%20Guidelines%20on%20Human%20Rights%20Defenders

Politikai párbeszéd

A megkülönböztetés valamennyi formája elleni küzdelem kiemelt kérdésként szerepel minden emberi jogi párbeszéd napirendjén. Ez nemcsak kifejezetten az emberi jogi, hanem egyéb olyan jellegű párbeszédre is érvényes, amelyeket az EU harmadik országokkal, illetve regionális szervezetekkel folytat. Például a fenntartható fejlődésre és a jó kormányzásra vonatkozó különleges ösztönző előírás (a továbbiakban: GSP+) alapján fennálló kereskedelmi kedvezmények értelmében az országoknak jogilag kötelező erejű megállapodást kell aláírniuk arról, hogy párbeszédet folytatnak az EU-val 27 nemzetközi egyezmény végrehajtásáról. Ezen egyezmények közül három kifejezetten a megkülönböztetéssel kapcsolatos (lásd a GSP+-ra vonatkozóan a korábban leírtakat). Az emberi jogi kérdésekkel kapcsolatos párbeszédre különböző egyéb uniós együttműködési megállapodások – így például a Cotonoui Megállapodás – keretében is sor kerül. Az országspecifikus emberi jogi és a demokrácia előmozdítását célzó stratégiák éves végrehajtási jelentéseiben és a misszióvezetők jelentéseiben a megkülönböztetésmentesség aktuális állására vonatkozó naprakész információk elengedhetetlenül fontosak az emberi jogi párbeszéd előkészítéséhez és a párbeszéd irányának kialakításához. A párbeszéd keretében többek között az alábbi kérdések merülhetnek fel:

- emberi jogi jogsértések egyedi esetei/a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos törvények és elvek megsértése,
- a partnerországok arra történő ösztönzése, hogy idézzenek elő változást annak érdekében, hogy megszűnjenek azok az ártalmas gyakorlatok, amelyek egyebek mellett megkülönböztetést alkalmaznak a nőkkel és a lányokkal szemben,
- a partnerországok arra történő ösztönzése, hogy a megkülönböztetésmentesség és a törvény előtti egyenlőség garantálása érdekében jogszabályi változtatásokat kezdeményezzenek,
- a partnerországok arra történő ösztönzése, hogy írják alá és/vagy ratifikálják a vonatkozó nemzetközi okmányokat, továbbá vonják vissza az ezen okmányokkal kapcsolatos fenntartásaikat,
- a partnerországok arra történő ösztönzése, hogy folyamatosan tegyék lehetővé az ENSZ és az egyéb nemzetközi szervezetek emberi jogi különleges eljárásait, továbbá fogadják el és hajtsák végre az ezek során megfogalmazott ajánlásokat,
- azon partnerországok támogatása, amelyek elősegítik a megkülönböztetésmentesség előmozdítását és védelmét, ösztönözve a multilaterális fórumokon való szorosabb együttműködést, valamint reflektorfénybe helyezve regionális és globális szintű példaként szolgáló erőfeszítéseiket, többek között az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés részeként,

- a levont tanulságokkal és a legjobb gyakorlatokkal kapcsolatban a partnerországokkal való információcsere ösztönzése.

Az információcsere előkészítéséhez az EU-nak felkészültnek és nyitottnak kell lennie az Unión belüli megkülönböztetés, valamint az uniós szintű politikai és jogalkotási fejlemények helyzetének megvitatására.

A párbeszédnek olyan konkrét eredményekre kell vezetniük, amelyek mindkét fél politikai kötelezettségvállalásának formájában, valamint – adott esetben – a megfelelő együttműködési programok keretében megvalósuló pénzügyi vagy gyakorlati támogatásra irányuló kötelezettségvállalásként jelennek meg.

Magas szintű uniós látogatások harmadik országokbeli uniós és tagállami missziókhoz

A harmadik országokbeli uniós, illetve tagállami missziókat meglátogató magas szintű uniós képviselőknek (a Tanács elnökének, a főképviselőnek/alelnöknek, az Európai Bizottság elnökének és a biztosoknak, az állam-, illetve kormányfőknek, a kormányminisztereknek és az EU különleges képviselőinek) rendelkezniük kell a megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos információkkal és arra kell ösztönözni őket, hogy helyi tárgyalópartnereiknél vessék fel ennek kérdését, továbbá hogy találkozzanak emberijog-védőkkel, valamint megkülönböztetést elszenvedő személyek és csoportok képviselőivel, többek között vidéki és földrajzilag távol eső/elszigetelt területek meglátogatása révén.

3.2. A megkülönböztetés kezelése az uniós fejlesztési együttműködés és humanitárius segítségnyújtás keretében

A 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend hatékony platformot biztosít a megkülönböztetés és az egyenlőtlenségek kezeléséhez bármely országban. A 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési menetrendet az ENSZ Közgyűlése fogadta el 2015 szeptemberében New Yorkban. A 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend a benne szereplő 17 fenntartható fejlesztési céllal, az azokhoz kapcsolódó 169 konkrét célkitűzéssel és a menetrend azon vezérelvével, hogy senki ne maradjon ki a fejlődés folyamatából, paradigmaváltást jelent egy gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból fenntartható fejlődésre irányuló kiegyensúlyozottabb modellre történő áttérés felé, azzal a céllal, hogy megkülönböztetés nélkül mindenki számára félelem és nélkülözés nélküli életet lehessen biztosítani.

A 2030-ig tartó időszakra szóló menetrendben az ENSZ azt szorgalmazza, hogy a fenntartható fejlesztési célok nyomonkövetési és felülvizsgálati eljárásai jövedelem, társadalmi nem, életkor, faji és etnikai hovatartozás, migrációs státusz, fogyatékoság, földrajzi hely és nemzeti összefüggésben lényeges egyéb jellemzők⁴⁹ szerinti bontásban rendelkezésre álló tényeken és adatokon alapuljanak.

A 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend magas szintű politikai fóruma felméri, hogy az összes ország milyen előrelépéseket tesz, milyen eredményeket ér el és milyen kihívásokkal szembesül a 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend végrehajtása és a fenntartható fejlesztési célok megvalósítása terén. A magas szintű politikai fórum az éves ülésein tematikus áttekintést végez, amelynek keretében mélyrehatóan és integrált módon megvizsgálja a célok egy részét. A magas szintű politikai fórum ülésén sor kerül a fenntartható fejlesztési célok nemzeti szintű nyomon követésének és megvalósításának *önkéntes nemzeti felülvizsgálatára* is.

Az EU a fejlesztéspolitikáról szóló, 2017-ben elfogadott európai konszenzussal reagál fejlesztéspolitikájában az ENSZ 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési menetrendjére. Ez a konszenzus meghatározza azt a szakpolitikai keretet, amely irányt fog mutatni az EU-nak és tagállamainak a fejlődő országokkal való együttműködés megközelítéséhez. A fenntartható fejlesztési célok megvalósítása érdekében –, amelyek arra irányulnak, hogy senki ne maradjon ki a fejlődés folyamatából – a konszenzus a fejlődés különböző szintjén álló partnerországokkal való differenciált és az igényekhez jobban igazodó partnerségekre helyezi a hangsúlyt. Az EU kül- és biztonságpolitikára vonatkozó globális stratégiájával, valamint az emberi jogokra és a demokráciára vonatkozó cselekvési tervvel együtt a konszenzus hozzájárul továbbá az Unió külső tevékenységei keretében meghatározott prioritások megvalósításához. Emellett megjelenik majd a „Fenntartható Európa 2030-ra” című vitaanyag⁵⁰, amely az ENSZ által meghatározott fenntartható fejlesztési céloknak a 2020 utáni időszakra vonatkozó nyomon követésével kapcsolatos hosszú távú uniós elképzelés kialakítását célozza.

A fejlesztéspolitikáról szóló európai konszenzus újjólag megerősíti az EU és a tagállamok arra irányuló kötelezettségvállalását, hogy az összes emberi jogra kiterjedő jogalapú megközelítést alkalmazzanak a fejlesztési együttműködés tekintetében. Ezáltal fokozódik az EU elkötelezettsége az emberi jogokra és a demokráciára vonatkozó 2012. évi uniós stratégiai keret jogalapú megközelítése, valamint amellet, hogy a kül- és biztonságpolitikára vonatkozó globális stratégiájában előírányzottaknak megfelelően szisztematikus és általános módon érvényesítse az emberi jogokat valamennyi szakpolitikai ágazatban. Mivel ezek a megkülönböztetésmentességi iránymutatások az egyéb uniós emberi jogi iránymutatásokkal együtt azt a célt is szolgálják, hogy kiegészítsék a jogalapú megközelítést és támpontul szolgáljanak hozzá, az alábbi szakaszban rövid leírás található a jogalapú megközelítésről és annak alapelveiről.

⁴⁹ (Lásd az A/RES/70/1 dokumentumban a 17.18. célkitűzésnél szereplő felsorolást.)

⁵⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-6111_hu.htm

Mit jelent a jogalapú megközelítés?⁵¹

Az uniós fejlesztési együttműködésnek az összes emberi jogot magában foglaló, jogalapú megközelítése az emberi jogok gyakorlatban történő megvalósítását célzó munkamódszer.

A jogalapú megközelítés az emberi jogok nemzetközi jogának normáit, előírásait és elveit integrálja a fejlesztési programok és projektek terveibe, szakpolitikáiba és folyamataiba. A jogalapú megközelítés minden ágazatra, módozatra és a projektciklus minden szakaszára – az azonosításra, a kidolgozásra, a végrehajtásra, a nyomon követésre és az értékelésre – egyaránt vonatkozik.

A jogalapú megközelítés keretében a célcsoportokat jogosultsággal rendelkező „jogosultaknak” tekintik, a kormányzati intézmények pedig nem csupán szolgáltatók, hanem olyan „jogokért felelős szervek”, amelyek kötelesek érvényre juttatni az emberi jogokat. A jogalapú megközelítéssel összhangban a fejlesztési együttműködésnek hozzá kell járulnia a „jogosultak” azon kapacitásainak a fejlesztéséhez, hogy érvényesíteni tudják jogaikat, a „jogokért felelős szervek” esetében pedig a kötelezettségek teljesítését célzó kapacitások fejlesztéséhez.

A fejlesztési projektek nem szándékolt kedvezőtlen hatást fejthetnek ki az emberi jogok tekintetében, így például hátrányosan érinthetnek bizonyos csoportokat, kihatással lehetnek a részvételhez való jogra és a munkavállalói jogokra, illetve hozzájárulhatnak a kényszerű lakóhelyelhagyáshoz. Ezért fontos tiszteletben tartani a „ne okozz kárt” elvet, valamint végrehajtani a szükséges elemzést és kárenyhítést.

Az összes uniós fejlesztési beavatkozás végső célja az emberi jogok érvényre juttatása kell, hogy legyen. A programok és a projektek keretében fel kell mérni a jogosultak és a jogokért felelős szervek kapacitásait, valamint megfelelő stratégiákat kell kidolgozni e kapacitások kiépítése érdekében. A jogalapú megközelítés középpontjában annak felismerése áll, hogy az egyenlőtlen erőviszonyok és a társadalmi kirekesztettség megfosztják az embereket emberi jogaik gyakorlásától és gyakran szegénységben tartják őket. Ezért ez a megközelítés erőteljes hangsúlyt helyez a megkülönböztetést elszenvedő, kiszolgáltatott helyzetben lévő, hátrányos helyzetű és kirekesztett személyekre és csoportokra.

⁵¹ A jogalapú megközelítés módszerére vonatkozó további iránymutatás a jogalapú megközelítés uniós eszköztárában szerepel, amely angol, francia és spanyol nyelven a következő linken tekinthető meg: http://www.ec.europa.eu/europeaid/sectors/rights-based-approach-development-cooperation_en

A jogalapú megközelítés munkamódszere annak felismerésén alapul, hogy a kívánatos emberi jogi eredmények elérésére való törekvés önmagában nem elegendő. Ugyanilyen fontos az is, hogy hogyan érzük el ezeket az eredményeket. A programok keretében ezért nyomon követik és értékelik az eredményeket és az eljárásokat egyaránt. Az uniós jogalapú megközelítés egyik kulcsfontosságú működési elve a megkülönböztetésmentesség és az egyenlő hozzáférés⁵², ami annak biztosítását célozza, hogy az összes tevékenység keretében előtérbe kerüljenek a legkirekesztettebb és a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő személyek és csoportok, továbbá hogy elkerülhető legyen a megkülönböztetés kialakult mintáinak erősítése.

A humanitárius segítségnyújtással kapcsolatos európai konszenzus

A Tanács, az Európai Parlament és az Európai Bizottság által 2007-ben aláírt, a humanitárius segítségnyújtással kapcsolatos európai konszenzus célja, hogy javuljon az uniós humanitárius reagálás összhangja, hatékonysága és színvonala. Az élet megóvása, a szenvedés megelőzése és enyhítése, valamint az emberi méltóság fenntartásának elősegítése természeti és ember okozta katasztrófák esetén a humanitárius tevékenységek mindenek felett álló célja, ahogyan az a konszenzusban szerepel. A dokumentumban az EU újólag megerősíti, hogy elkötelezett a humanitárius segítségnyújtás alapelvei – a semlegesség, az emberiség, a függetlenség és a pártatlanság –, valamint a nemzetközi humanitárius jog tiszteletben tartása mellett.

A pártatlanság elve a megkülönböztetésmentesség elvéhez kapcsolódik, mivel humanitárius támogatást kizárólag a szükségletek alapján szabad nyújtani, a lakosság érintett csoportjai közötti vagy csoportjain belüli megkülönböztetés nélkül.

⁵² **Az uniós jogalapú megközelítés öt működési elve: 1. Az összes jog alkalmazása** (az emberi jogok legalitása, egyetemessége és oszthatatlansága) – Az emberi jogok egyetemeseek, elidegeníthetetlenek és oszthatatlanok: az összes emberi jog azonos érvényű és egyenértékű, függetlenül attól, hogy gazdasági, politikai, polgári, kulturális vagy szociális jog-e. **2. Részvétel a döntéshozatali folyamatban és az ahhoz való hozzáférés** – Az aktív polgári szerepvállalás alapja a részvétel. Az aktív, szabad és érdemleges részvétel eszköz is és önmagában cél is. **3. Megkülönböztetésmentesség és egyenlő hozzáférés** – A tevékenységek keretében előnyben kell részesíteni a leginkább marginalizálódott csoportokat és el kell kerülni a megkülönböztetés kialakult mintáinak erősítését. **4. Elszámoltathatóság és a jogállamiság érvényesülése** – A tevékenységek keretében elő kell mozdítani az elszámoltathatóság hozzáférhető, átlátható és hatékony mechanizmusait. **5. Átláthatóság és az információkhoz való hozzáférés** – A fejlesztési programoknak és projekteknek átláthatóknak kell lenniük, az információknak hozzáférhető formátumokban kell rendelkezésre állniuk, többek között a marginalizált csoportok számára is.

3.3. A megkülönböztetés kezelése multilaterális együttműködés keretében

Az EU-nak folytatnia kell aktív szerepvállalását a megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos kérdések, valamint a megkülönböztetésmentességhez való jog védelme és előmozdítása tekintetében minden olyan releváns multilaterális fórumon, ahol az EU és tagállamai aktívak. Ennek a szerepvállalásnak az alábbiak révén kell megvalósulnia:

- a releváns nemzetközi szervezetek arra való ösztönzése, hogy szorgalmazzák az államok körében a vonatkozó nemzetközi normák és előírások ratifikálását, valamint az e normáknak és előírásoknak való megfelelést,
- a megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos aggályok megemlítése azon nyilatkozatokban és kérdésekben, amelyeket interaktív párbeszéd keretében fogalmaznak meg,
- az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (EJT) és az ENSZ-egyezmények végrehajtását felügyelő testületek különleges eljárásainak, a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottságnak, valamint az egyéb vonatkozó nemzetközi és regionális emberi jogi mechanizmusnak a keretében megvalósuló, továbbá az Európa Tanács emberi jogi biztosa által folytatott tevékenységek támogatása,
- harmadik országok arra történő ösztönzése, hogy tegyék lehetővé a nemzetközi szervezetek emberi jogi különleges eljárásait, továbbá fogadják el és hajtsák végre az ezek során megfogalmazott ajánlásokat,
- megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos kérdések és ajánlások megfogalmazása az EJT genfi ülészakán végzett időszakos egyetemes emberi jogi helyzetértékelés alkalmával tett felszólalásokon,
- uniós nyilatkozatok tétele olyan általános jellegű, illetve konkrét országokkal kapcsolatos megbeszélésekről, amelyekre a foglalkoztatásból/foglalkozásból eredő megkülönböztetés kapcsán kerül sor a Nemzetközi Munkaügyi Konferencián, illetve az ILO igazgatótanácsában,
- az uniós szakpolitika bemutatásában való aktív részvétel és együttműködés a megfelelő érdekelt felekkel a humán dimenzió integrálásával foglalkozó, az EBESZ, illetve a Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala keretében rendezett találkozók, valamint az EBESZ egyéb fórumain,
- megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos kérdések szerepeltetése az emberi jogok védelmét célzó azon eszközökben és iránymutatásokban, amelyeket nemzetközi, illetve regionális szervezetek készítenek,

- hasonló gondolkodású államok beazonosítása; régiók közötti alapon történő együttműködés (például kísérő rendezvények szervezése); bevált gyakorlatok megosztása, többek között az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezés keretében,
- releváns nemzetközi, illetve regionális szervezetek által elfogadott ajánlások figyelemmel kísérése, valamint az államok arra való ösztönzése, hogy fogadják el és hajtsák végre őket,
- nemzetközi szervezetek (például az OHCHR, egyéb ENSZ-szervek, ILO, Európa Tanács és EBESZ) helyi irodáival való együttműködés a megkülönböztetésmentesség kezelésében,
- társadalmi szervezeteknek, így például munkavállalói és munkáltatói szervezeteknek, továbbá megkülönböztetést elszenvedő személyek és csoportok képviselőinek meghívása multilaterális fórumok alkalmával szervezett kísérő rendezvényekre,
- a megkülönböztetéssel kapcsolatos olyan általános és konkrét kérdésekkel foglalkozó ENSZ-mechanizmusokban és -folyamatokban való aktív részvétel, mint például a vallás és a meggyőződés, a rasszizmus és az idegengyűlölet, a fogyatékossággal élő személyek jogai, a romák, a kasztokon alapuló megkülönböztetés (munka és származás), az LMBTI-személyek, az időskorúak, a földművesek, az őslakos népek és a kisebbségekhez tartozó személyek.

3.4. A megkülönböztetés kezelése a civil társadalmi törekvések támogatásával⁵³

„Az EU együttműködése a civil társadalommal a külkapcsolatokban” című, 2017. évi tanácsi következtetéseket⁵⁴ a Tanács újólal hangsúlyozza, **„hogy a társadalmi szervezetek uniós támogatásának hangsúlyosabb szerepet kell kapnia az összes partnerségben, valamint hogy az ilyen szervezetekkel való, stratégiai szempontból szorosabb együttműködést az összes külső eszközben és programban, valamint az együttműködés minden területén érvényesíteni kell – különösen az uniós fejlesztéspolitika, az európai szomszédságpolitika és a bővítési politika terén”. Az EU külső tevékenységeit érintő, az ellenálló képességre vonatkozó stratégiai megközelítés szintén elengedhetetlennek tartja a civil társadalommal való együttműködést⁵⁵.**

A civil társadalom, és ezen belül a munkavállalói és munkáltatói szervezetek, valamint a megkülönböztetett személyeket és csoportokat képviselő szervezetek és intézmények rendkívül fontos szerepet töltenek be abban, hogy helyi, nemzeti, regionális és nemzetközi szinten előmozdítsák a megkülönböztetésmentességet. Ezért fontos biztosítani, hogy a fent említett tanácsi következtetéseket, valamint a kapcsolódó, 2012. évi bizottsági közleményben és tanácsi következtetéseket⁵⁶ előírányozottaknak megfelelően az EU által kidolgozott civil társadalmi menetrendekben figyelmet szenteljenek azoknak a szervezeteknek is, amelyek a megkülönböztetés ellen küzdenek és/vagy olyan személyeket és csoportokat képviselnek, akiket, illetve amelyeket a megkülönböztetés érint.

A civil társadalom fogalmát a lehető legtágabb értelemben használjuk úgy, hogy az magában foglalja a nem kormányzati és a nem közigazgatási, az államtól független és különböző területeken (emberi jogok, a szegénység csökkentése, szükséghelyzetek, környezetvédelem stb.) tevékenykedő nonprofit szervezeteket, intézményeket és szerveket. Ide tartoznak a nem kormányzati szervezetek, az önszerveződő szervezetek, a szövetkezetek, a szakszervezetek, a szakmai szövetségek, az egyetemek, a média- és a független alapítványok, a fogyatékossággal élő személyek szervezetei, az őslakos népeket képviselő szervezetek és intézmények stb.

⁵⁴ Brüsszel, 2017. június 19. (OR. en) 10279/17,

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10279-2017-INIT/hu/pdf>

⁵⁵ A Tanács következtetései – „Az ellenálló képességre vonatkozó stratégiai megközelítés az EU külső tevékenységeiben”, Brüsszel, 2017. november 13. (OR. en) 14191/17.

⁵⁶ „A demokrácia és a fenntartható fejlődés gyökerei: Európa együttműködése a civil társadalommal a külkapcsolatokban” (13788/12 – COM(2012) 492 final).

A civil társadalmat érintő szerepvállalása során az EU-nak folyamatos párbeszédet kell folytatnia a megkülönböztetés valamennyi formája elleni küzdelemről. A támogató intézkedések fontolóra vételét megelőzően vagy annak során konzultációt kell folytatni a társadalmi szervezetekkel, köztük a munkavállalói és munkáltatói szervezetekkel. Ezen intézkedések közé tartozhatnak az alábbiak:

- Az országos vagy nemzetközi szinten tevékenykedő civil társadalom számára nyújtott politikai támogatásról szóló üzenetek közvetítése.
- Gyakori tájékoztatási tevékenységek biztosítása a vidéki és a földrajzilag elszigetelt területeken.
- Az elérhető finanszírozásról való tájékoztatás elősegítése, legyen szó akár uniós finanszírozási eszközök, akár az uniós tagállamok vonatkozó eszközei keretében rendelkezésre álló finanszírozásról.
- Tájékoztatás az EU-n belüli helyzetről, valamint a vonatkozó uniós jogszabályokról és gyakorlatokról.
- A helyi szervezetek láthatóságának előmozdítása (pl. viták és szemináriumok szervezésével; támogatva a kulturális eseményeket, konferenciákat, a médiajelenlétet, a közösségi média alkalmazását, illetve a szociális projekteket).
- A civil társadalom számára emberi jogi képzések és oktatás nyújtásának támogatása/elősegítése/lehetővé tétele.
- A civil társadalom és a helyi közösségek arra irányuló erőfeszítéseinek támogatása, hogy változást idézzenek elő annak érdekében, hogy megszűnjenek azok az ártalmas gyakorlatok, amelyek egyebek mellett megkülönböztetést alkalmaznak a nőkkel és a lányokkal szemben.
- A megkülönböztetés elleni küzdelemről a nemzeti és helyi hatóságokkal folytatott párbeszéd, illetve a számukra erről nyújtott tájékoztatás ösztönzése és támogatása.
- A megkülönböztetést érintő általános és konkrét kérdésekkel foglalkozó multilaterális fórumokon és mechanizmusokban való aktív részvétel ösztönzése és támogatása; ilyen kérdés például többek között a valláson vagy meggyőződésen alapuló megkülönböztetés, a rasszizmus és az idegengyűlölet, az LMBTI-személyek emberi jogai, a fogyatékossgal élő személyek jogai, a romákkal szembeni megkülönböztetés, a kasztokon (munka és származás) alapuló megkülönböztetés, őslakos népek, valamint a kisebbségekhez tartozó személyek.

- A helyi és nemzetközi társadalmi szervezetek ösztönzése arra, hogy foglaljanak bele a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos információkat az alábbiak számára készült árnyékjelentéseikbe: regionális emberi jogi mechanizmusok, az ENSZ-egyezmények végrehajtását felügyelő testületek, az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának időszakos egyetemes emberi jogi helyzetértékelése, az ILO-normák alkalmazásának felügyeleti mechanizmusai, valamint a fenntartható fejlesztési célokat érintően a fenntartható fejlődéssel foglalkozó magas szintű politikai fórum keretében kialakított önkéntes nemzeti helyzetértékelési mechanizmus.
- A társadalmi szervezetek ösztönzése arra, hogy vegyenek részt az „Emberi jogi sikertörténetek” elnevezésű kezdeményezésben és segítsék azt elő.
- Annak javasolása, hogy az ENSZ különleges előadói, az ENSZ állandó koordinátorai, az ILO felügyeleti missziói, az EU különleges képviselői, valamint más nemzetközi és regionális emberi jogi szervek egyenrangú képviselői látogatásaik alkalmával találkozzanak azokkal a helyi társadalmi szervezetekkel, amelyek a megkülönböztetés ellen lépnek fel és/vagy olyan személyeket és csoportokat képviselnek, akiket, illetve amelyeket a megkülönböztetés érint.

4. A megkülönböztetés tilalmára vonatkozó uniós emberi jogi iránymutatások nyomon követése és felülvizsgálata

A Tanács emberi jogi munkacsoportja (COHOM) támogatni fogja a megkülönböztetés tilalmára vonatkozó uniós emberi jogi iránymutatások végrehajtását. A COHOM adott esetben más tanácsi munkacsoportokat is bevon majd a munkába, köztük a Tanács fejlesztési együttműködési munkacsoportját. Rendszeres véleménycserére fog sor kerülni ezeknek az iránymutatásoknak a végrehajtásáról és felülvizsgálatáról.

I. MELLÉKLET: A megkülönböztetés megszüntetése szempontjából különösen releváns nemzetközi emberi jogi eszközök, (az ILO) nemzetközi munkajogi eszközei és humanitárius jogi eszközök

Mind a kötelező erejű, mind pedig a nem kötelező erejű emberi jogi eszközökben tükröződik az emberi jogok egyetemessége, oszthatatlansága, egymásra utaltsága és egymással való kölcsönös összefüggése. Ezért minden emberi jogi eszköz jelentőséggel bír a megkülönböztetés megszüntetése szempontjából. Az alább felsorolt nemzetközi eszközök azok, amelyek egyértelműen kimondják a megkülönböztetés tilalmát és felsorolják a tiltott okokat és/vagy a megkülönböztetés konkrét okaival foglalkoznak.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.)

Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről (UNESCO, 1960)

Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről (1965. december 21.)*

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.)*

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.)*

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről (1979. december 18.)*

Egyezmény a gyermek jogairól (1989. november 20.)*

Egyezmény a fogyatékkal élő személyek jogairól (2007. december 13.)

Egyezmény a szervezkedési és a kollektív tárgyalási jogról (ILO C.98, 1949. július)

Egyezmény a munkavállalás céljából történő bevándorlásról (módosított), (ILO c. 97, 1949. július)

Egyezmény az egyenlő díjazásról (ILO c.100, 1951. június) *

Egyezmény a foglalkoztatásból és a foglalkozásból eredő hátrányos megkülönböztetésről (ILO C.111, 1958. június) *

Egyezmény a migráns munkásokról (kiegészítő rendelkezések) (ILO c. 143, 1975. június)

Egyezmény a bennszülött és törzsi népekről (ILO c.169, 1989. június)

Egyezmény a családi kötelezettségekkel bíró munkavállalókról (ILO c. 156, 1981. június)

Egyezmény a szakmai rehabilitációról és a foglalkoztatásról (megváltozott munkaképességű személyek) (ILO, c. 159, 1983. június)

Egyezmény a háztartási alkalmazottak méltányos módon történő foglalkoztatásáról (ILO c. 189, 2011. június)

(I.) genfi egyezmény a hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javításáról (1949)

(II.) genfi egyezmény a tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajótöröttei helyzetének javításáról (1949)

(III.) genfi egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról (1949)

(IV.) genfi egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről (1949)

Továbbá a fenti genfi egyezmények kiegészítő jegyzőkönyvei: a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv.

Az ENSZ Közgyűlése által elfogadott emberi jogi nyilatkozatok

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.)

Nyilatkozat a valláson vagy meggyőződésen alapuló intolerancia és megkülönböztetés minden formájának megszüntetéséről (ENSZ, 1981)

Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (ENSZ, 1992)

Nyilatkozata az őslakos népek jogairól (ENSZ, 2007)

Az ENSZ nyilatkozata a szexuális irányultságról és a nemi identitásról (ENSZ, 2008)

* Ezeket az ENSZ- és ILO-egyezményeket a GSP+ keretében alapvető emberi és a munkához kapcsolódó jogként határozzák meg (lásd az általános tarifális preferenciák rendszerének alkalmazásáról szóló 978/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet VIII. mellékletét). Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezményt az egyik legfontosabb emberi jogi egyezménynek minősíti.

II. MELLÉKLET: További információk: az EU, valamint az uniós intézmények és ügynökségek, továbbá nemzetközi és regionális szervezetek honlapjai

Az interneten, többek között a társadalmi szervezetek honlapjain számos ismeretterjesztő anyag áll rendelkezésre a nemzetközi és regionális emberi jogi eszközökről, valamint a megkülönböztetés tilalmát érintő szakpolitikákról, iránymutatásokról és operatív eszközökről. Ez a fejezet áttekintést nyújt arról, hogy hol és milyen információk találhatók a nemzetközi és regionális szerződések szervezeteinek honlapjain.

Európai Unió

Ezek a megkülönböztetés tilalmára vonatkozó iránymutatások hivatkoznak az EUSZ-re és az EUMSZ-re, beleértve az Európai Unió Alapjogi Chartáját, valamint a megkülönböztetést tiltó több uniós irányelvet. Az Európai Bizottság az uniós szerződések őreként külön oldalt tart fenn a megkülönböztetés tilalmára vonatkozóan. Az EU külső tevékenységét érintő emberi jogi stratégiák az Európai Külügyi Szolgálat honlapján találhatók.

Az Európai Bizottság:

https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/know-your-rights/equality/non-discrimination_en

A Chartáról: https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights_en

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination_en

Az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ): https://eeas.europa.eu/topics/human-rights-democracy_en

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) <http://fra.europa.eu>

Az FRA honlapján megtalálható az Alapjogi Charta és a vonatkozó eszközök szövege. Emellett az FRA honlapja információkkal szolgál az ügynökség konkrét témákat érintő kutatásairól és felméréseiről, illetve ezek eredményeiről, ideértve a megkülönböztetés EU-n belüli helyzetéről készített felméréseket. Ezenkívül a honlapon letölthető a hátrányos megkülönböztetést érintő európai esetjoggal kapcsolatos, **a megkülönböztetés elleni európai jogszabályokról szóló kézikönyv** (2018. évi kiadás).

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala

www.ohchr.org.

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatalának (OHCHR) honlapja tartalmazza az ENSZ emberi jogi eszközeinek adatbázisát. Az OHCHR honlapján megtalálható az ENSZ összes emberi jogi eszközének szövege, ezek aláírói és az államok általi megerősítése, valamint tájékoztatással szolgál az egyezmények végrehajtását felügyelő, kapcsolódó testületek munkájáról: www.ohchr.org. Az egyezmények végrehajtását felügyelő testületekkel kapcsolatos dokumentáció magában foglalja a nemzeti jelentéseket, a civil társadalom árnyékjelentéseit, az ENSZ-rendszer által készített országjelentések gyűjteményét, valamint az egyezmények végrehajtását felügyelő testületeknek a részes felekkel folytatott párbeszédeiről szóló jelentéseket és e párbeszédnek eredményeit, valamint általános ajánlásait. Hasonlóképpen, az Emberi Jogi Tanács időszakos egyetemes emberi jogi helyzetértékelése keretében létezik egy olyan külön weboldal, amelyen országspecifikus információk találhatók. Ezenkívül külön link mutat a „Diszkrimináció⁵⁷” kérdéskörébe való tematikus bevezetőre, amely egyrészt normatív tartalmakat foglal magában, másrészt pedig információval szolgál az OHCHR-nek az emberi jogok megismertetésére és előmozdítására irányuló munkájáról és eszközeiről.

⁵⁷ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/discrimination.aspx>

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

(UNESCO) www.unesco.org

Az alkotmánya értelmében az UNESCO célja az, hogy hozzájáruljon a béke és a biztonság fenntartásához azáltal, hogy elősegíti a nemzetek közötti együttműködést a nevelésügy, a tudomány és a kultúra révén annak érdekében, hogy előmozdítsa az igazság, a jogállamiság és az emberi jogok és alapvető szabadságok egyetemes tiszteletben tartását, amelyeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya faji, nemi, nyelvi, illetve vallási megkülönböztetés nélkül a világ népei javára elismer. Az UNESCO több átfogó céljának megvalósítását egyezmények segítik elő. A megkülönböztetés tilalmát illetően az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló UNESCO-egyezmény tiltja a fajon, bőrszínen, nemen, nyelven, valláson, politikai vagy egyéb véleményen, nemzeti vagy társadalmi származáson, gazdasági körülményeken és születésen alapuló, bármely olyan megkülönböztetést, kirekesztést, korlátozást vagy preferenciát, amelynek célja vagy hatása az, hogy megszüntesse vagy akadályozza az oktatáson belül az egyenlő bánásmódot.

Az UNESCO eljárással rendelkezik azoknak az állítólagos emberi jogi jogsértésekkel kapcsolatos panaszoknak a kivizsgálására, amelyek a hatáskörébe tartozó területeket – azaz az oktatás, a tudomány és a kultúra területét – érintik.

Az ILO honlapján (www.ilo.org) megtalálható az ILO munkaügyi egyezményeinek és jegyzőkönyveinek nyilvántartása, amely nagy számban tartalmaz olyan egyezményeket, amelyek közvetlenül vagy közvetve a munkahelyi megkülönböztetés tilalmának kérdéskörével foglalkoznak. Ezek közé tartoznak az úgynevezett alapvető munkajogi egyezmények, és köztük is mindenekelőtt a foglalkoztatásból és a foglalkozásból eredő hátrányos megkülönböztetésről szóló, 111. sz. ILO-egyezmény, valamint a férfi és a női munkaerőnek egyenlő értékű munka esetén járó egyenlő díjazásáról szóló, 100. sz. ILO-egyezmény. Itt említendő még a munkavállalás céljából történő bevándorlásról szóló, 97. sz. (módosított) ILO-egyezmény, a migráns munkásokról szóló, 143. sz. egyezmény (kiegészítő rendelkezések), a családi kötelezettségekkel bíró munkavállalókról szóló, 156. sz. egyezmény, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló, 159. sz. egyezmény, a bennszülött és törzsi népekről szóló, 169. sz. egyezmény, valamint a háztartási alkalmazottakról szóló, 189. sz. egyezmény. Az ILO-n belül működik egy olyan osztály, amely kifejezetten a munkafeltételekkel és az egyenlőség kérdéskörével foglalkozik, és annak részét képezi egy, a nemek közötti egyenlőségért és a sokszínűségért felelős részleg (GED). A GED szakértelme mindenekelőtt a munka világában a nők és férfiak esélyegyenlőségével és a velük való egyenlő bánásmóddal kapcsolatos kérdésekre irányul, valamint arra, hogy felszámolja a nemet, fajt, etnikai hovatartozást, őslakos származást és fogyatékossgon alapuló megkülönböztetést. A részleg szakpolitikai tanácsadást, eszközöket, iránymutatást és technikai segítséget biztosít az ILO-ban részt vevő felek részére, többek között ami a befogadóbb munkahelyek előmozdítását, valamint annak biztosítását illeti, hogy a szakpolitikák, a programok és az intézmények figyelembe vegyék a nemek közötti egyenlőség szempontját.⁵⁸ Az ILO emellett rendszeresen jelentéseket tesz közzé a munkahelyi megkülönböztetéssel kapcsolatos aktuális globális tendenciákról, valamint a megkülönböztetésmentességre és az egyenlőségre vonatkozó nemzetközi munkaügyi normák betartásáról⁵⁹.

⁵⁸ További információk: <http://www.ilo.org/global/topics/equality-and-discrimination/lang-en/index.htm>

⁵⁹ Lásd például a munka világára vonatkozó alapvető elvekről és jogokról szóló, a 2017. évi Nemzetközi Munkaügyi Konferenciára benyújtott jelentést (magyar nyelven nem elérhető): http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/106/reports/reports-to-the-conference/WCMS_549949/lang-en/index.htm

Regionális jogi eszközök

Európa Tanács – www.coe.int

A regionális szervezet célja, hogy nagyobb egységet érjen el tagjai között egyrészt a közös örökségüket képező eszmék és elvek védelmezése és megvalósítása, másrészt pedig gazdasági és társadalmi fejlődésük előmozdítása érdekében. Az Európa Tanács több, mint 200 szerződést fogadott el a megbízatásának részét képező területeken, köztük az emberi jogok európai egyezményét⁶⁰ (1950) és annak jegyzőkönyveit, amelyek kinyilvánítják és jogilag kötelező érvényűvé teszik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt jogokat. Az emberi jogok európai egyezménye emellett létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát, amely a legmagasabb szintű európai emberi jogi bíróság. Az emberi jogok európai egyezményének 14. cikke bevezeti a megkülönböztetés tilalmát: „A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

Az Európa Tanács konkrét témákkal, illetve egyezményekkel foglalkozó ellenőrző testületekkel és szakértői bizottságokkal is rendelkezik. Ezek közül – a megkülönböztetésmentességgel összefüggésben – az alábbiakat kell megemlíteni:

- a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) és annak 16 általános politikai ajánlása,
- a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről szóló egyezmény (isztambuli egyezmény), valamint a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni fellépéssel foglalkozó szakértői csoport (GREVIO),
- az Európai Szociális Charta,
- a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája,
- a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény.

⁶⁰ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről.

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) – www.osce.org

Az EBESZ olyan átfogó megközelítést alkalmaz a biztonságra, amely politikai-katonai, gazdasági és környezeti, valamint emberi dimenziót foglal magában. Az EBESZ éppen ezért egy sor biztonsági vonatkozású problémával foglalkozik, az emberi jogok, a kisebbségi kérdések – köztük a romákat és a szintiket érintő kérdések – a tolerancia és a megkülönböztetésmentesség, valamint a nemek közötti egyenlőség területét is beleértve. Az **EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala** (ODIHR) támogatást, segítséget és szakértelmet biztosít részt vevő államok és a civil társadalom számára a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok, valamint a tolerancia és a megkülönböztetésmentesség előmozdítása érdekében. A Hivatal képzési programokat tart kormányzati tisztviselők és bűnüldöző szervek tagjai, továbbá nem kormányzati szervezetek számára az emberi jogok védelmének és előmozdításának, valamint az emberi jogi helyzet nyomon követésének lehetséges módjait illetően. Mind az 57 részt vevő állam egyenlő jogállással rendelkezik, és a döntéseket konszenzussal hozzák meg, politikai – de jogilag nem kötelező érvényű – alapon.

Emberi Jogok és a Népek Jogai Afrikai Bizottsága (ACHRP) – www.achrp.org

Az Afrikai Egységszervezet (Afrikai Unió) által 1981-ben elfogadott, az emberi jogok és a népek jogainak afrikai chartája a 2. cikkében rögzíti a megkülönböztetésmentesség elvét: *Minden embernek joga van az e chartában elismert és garantált jogok és szabadságok gyakorlásához, bármiféle – mint például faj, etnikai hovatartozás, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy bármely más vélemény, nemzeti és társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet alapján történő – különbségtétel nélkül.*

A charta az Emberi Jogok és a Népek Jogai Afrikai Bizottságát is létrehozta. Az 1998-ban létrejött Afrikai Emberi Jogi és Népjogi Bíróság kiegészíti az Emberi Jogok és a Népek Jogai Afrikai Bizottságának a megbízatását.

Ami a hagyományosan diszkriminált csoportok kérdését illeti, az Emberi Jogok és a Népek Jogai Afrikai Bizottsága különleges előadókat, munkacsoportokat és bizottságokat is alkalmaz, akik, illetve amelyek a következőkkel foglalkoznak:

- az időskorúak és a fogyatékkal élő személyek jogai,
- a nők jogai,
- a HIV-fertőzött személyek, valamint a HIV-fertőzés kockázatának kitett személyek, a HIV-fertőzés szempontjából veszélyeztetett csoportba tartozó személyek és a HIV-fertőzés által érintett személyek jogainak a védelme,
- menekültek, menedékkérők, migránsok és belső menekültek,
- emberijog-védők,
- afrikai őslakos népek/közösségek.

Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága (IACHR) – www.oas.org/en/iachr/

Az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága az Amerikai Államok Szervezetének (AÁSZ) egyik alapvető és autonóm szerve, melynek feladata, hogy előmozdítsa és megvédje az emberi jogokat az amerikai kontinensen. Hét független tagból áll, akik személyes minőségükben vesznek részt az IACHR munkájában. Az AÁSZ által 1959-ben létrehozott bizottság székhelye Washingtonban van. Az Emberi Jogok 1979-ben létrejött Amerikaközi Bíróságával együtt a bizottság egyike az emberi jogok védelmére szolgáló amerikaközi rendszer intézményeinek.

Az amerikai emberi jogi egyezmény rögzíti a megkülönböztetésmentesség elvét: *Ezen egyezmény részes államai vállalják, hogy tiszteletben tartják az abban elismert jogokat és szabadságokat, mint ahogy azt is, hogy biztosítják, hogy a joghatóságuk alá tartozó minden személy szabadon és teljeskörűen gyakorolhassa mindezen jogokat és szabadságokat, faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy bármely más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, gazdasági helyzet, születés vagy bármilyen más szociális körülmény alapján történő megkülönböztetés nélkül.*

A megkülönböztetés és az intolerancia minden formája elleni egyezmény, valamint a rasszizmus, a faji megkülönböztetés és az intolerancia kapcsolódó formái elleni egyezmény 2013. évi elfogadásával bővült a megkülönböztetés lehetséges okainak köre.

Míg az utóbbi egyezmény a fajon, bőrszínen, leszármazáson, illetve nemzeti vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetésre terjed ki, az első egyezmény a következőkön alapuló megkülönböztetést fedi le: állampolgárság; életkor; nem; szexuális irányultság; nemi identitás és nemi önkifejezés; nyelv; vallás; kulturális identitás; politikai vagy bármely más vélemény; társadalmi származás; társadalmi-gazdasági helyzet; iskolai végzettség; migráns-, menekült-, hazatelepülő, hontalan vagy belsőmenekült-státusz; fogyatékoság; genetikai jelleg; mentális vagy fizikai egészségügyi állapot, a fertőző állapotot és a maradandó károsodással járó pszichológiai állapotot is beleértve; illetve bármilyen egyéb állapot.

A megkülönböztetésmentesség elvét konkrét csoportok vonatkozásában egyéb egyezmények és nyilatkozatok is kinyilvánítják, nevezetesen:

- a nők elleni erőszak megelőzéséről, büntetéséről és felszámolásáról szóló egyezmény,
- a fogyatékosággal élő személyekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény,
- az időskorúak emberi jogainak védelméről szóló egyezmény,
- az őslakos népek jogairól szóló amerikai nyilatkozat.

Egyéb regionális jogi eszközök

Az Arab Államok Ligája – www.lasportal.org⁶¹

A 2004-ben elfogadott **Emberi Jogok Arab Chartája** 3. cikkének (1) bekezdése kimondja a következőket: *E charta minden részes állama vállalja annak biztosítását, hogy a joghatósága alá tartozó minden személy gyakorolhassa az abban foglalt jogokat és szabadságokat, faj, bőrszín, nem, nyelv, vallási meggyőződés, vélemény, gondolat, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, születés, illetve fizikai vagy mentális fogyatékoság alapján történő megkülönböztetés nélkül.*

Megjegyzendő, hogy az Emberi Jogok Arab Chartáját illetően többek között Louise Arbour, az ENSZ korábbi emberi jogi főbiztosa is azon a véleményen van, hogy az nem áll teljes mértékben összhangban a nemzetközi emberi jogi normákkal, különösen ami a gyermek és a nők jogait, valamint a cionizmus rasszizmusnak minősítését illeti.

⁶¹ A honlap tartalmának nagy része csak arab nyelven érhető el.

Az Arab Államok Ligája létrehozta az emberi jogokkal foglalkozó arab állandó bizottságot. A bizottság nem rendelkezik nyomkövetési és panasztételi mechanizmussal, és feladatai a következők:

- a tagállamok körében az emberi jogok területén megvalósuló együttműködés szabályainak kidolgozása,
- az emberi jogi kérdésekkel kapcsolatban regionális és nemzetközi szinten képviselendő arab álláspont kialakítása,
- az elfogadás céljából az Arab Liga Külügyminiszteri Tanácsa elé terjesztendő emberi jogi szerződések megszövegezése,
- az emberi jogok területéhez kapcsolódó arab megállapodások tanulmányozása annak érdekében, hogy a bizottság véleményt adhasson arról, hogy azok összhangban állnak-e az emberi jogi elvekkel és normákkal,
- az emberi jogi szerződések és ajánlások végrehajtásának előmozdítása,
- ajánlások megfogalmazása minden olyan, emberi jogi vonatkozású kérdésben, amelyet az Arab Liga Tanácsa vagy Főtitkársága, vagy a tagállamok valamelyike az emberi jogokkal foglalkozó arab állandó bizottság elé terjeszt,
- az emberi jogi nevelés területén folytatandó együttműködés előmozdítása.

ASEAN⁶² – www.humanrightsinasean.info

Az ASEAN 2012-ben elfogadott **emberi jogi nyilatkozatának** 2. általános elve kimondja, hogy minden embert megilletnek az e chartában rögzített jogok, bármiféle – mint például faj, nem, életkor, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, gazdasági helyzet, születés, fogyatékosság vagy egyéb helyzet szerinti – különbségtétel nélkül.

Az ASEAN Kormányközi Emberi Jogi Bizottsága (AICHR) az ASEAN 2009-ben létrejött regionális emberi jogi intézménye.

⁶² A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége.

Megbízatása értelmében az AICHR:

- stratégiákat dolgoz ki az emberi jogok és alapvető szabadságok előmozdítására és védelmére irányulóan,
- kidolgozza az ASEAN emberi jogi nyilatkozatát,
- oktatás, kutatás és információterjesztés útján javítja a nyilvánosság emberi jogokkal kapcsolatos tájékozottságát,
- kapacitásépítési tevékenységet végez egyrészt annak érdekében, hogy az ASEAN tagállamai hatékonyan hajtsák végre a nemzetközi emberi jogi szerződésekből fakadó kötelezettségeiket, másrészt az ASEAN emberi jogi eszközeinek hatékony végrehajtása érdekében,
- ösztönzi az ASEAN tagállamait a nemzetközi emberi jogi eszközök ratifikálására,
- kérésre tanácsadást és technikai segítségnyújtást biztosít az ASEAN számára emberi jogi kérdésekben,
- párbeszédet és konzultációt folytat más ASEAN-szervekkel és az ASEAN-nal kapcsolatban álló szervezetekkel, köztük társadalmi szervezetekkel és egyéb érdekelt felekkel,
- információt gyűjt az ASEAN-tagállamoktól az emberi jogok előmozdítására és védelmére vonatkozóan,
- közös megközelítéseket és álláspontokat dolgoz ki az ASEAN érdeklődésére számot tartó emberi jogi kérdésekben,
- tematikus emberi jogi tanulmányokat készít,
- minden egyéb olyan feladatot elvégez, amelyre az ASEAN külügyminiszteri ülésén megbízást kap.

A megbízatásában foglaltak alapján az AICHR nem minősül nyomonkövetési vagy panasztételi mechanizmusnak. Mindazonáltal az elmúlt években kialakult egy olyan gyakorlat, amelynek értelmében az AICHR információkat és panaszokat fogadhat be. Mivel a panaszok megvitatására zárt körű üléseken kerül sor, nem áll rendelkezésre információ arról, hogy az AICHR vitatott-e meg ilyen ügyeket, és ha igen, melyeket. Az AICHR ez idáig még egyetlen esetben sem reagált nyilvánosan emberi jogi helyzetre vagy panaszra.